

PERTTI RANNIKKO

YTT, professori emeritus

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Omavaraisuus kylän elävöittäjänä – Omavaraopisto paikallisena mahdollisuutena¹

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.122935>

Vaikka omavaraisuus, omillaan toimeen tuleminen, kiinnostaa ihmisiä erityisesti nykyisen kaltaisina kriisiaikoina, on kyse kuitenkin pitempiaikaisesta trendistä. Omavaraisuus liitetään paitsi historiallisesti myös tulevaisuuden mahdollisuutena maaseutuun, jossa on helpompaa tuottaa omin voimavaroin omassa taloudessa tarvittavia hyödykkeitä. Omavaraisuus maaseudun mahdollisuutena on jo pitkään kiinnostanut myös maaseutututkijoita. Maaseutututkimus-lehden vuonna 1993 ilmestyneeseen ensimmäiseen numeroon – lehti oli silloin vielä nimeltään Maaseudun uusi aika – koottiin puheenvuoroja käynnissä olleista yhteiskunnan kehitystrendeistä, joiden oletettiin muuttavan maaseutua. Yhden artikkelin otsake oli *Takaisin luontoon! Keskustelua omavaraisuudesta*.

Parin viime vuoden aikana valtakunnallisessa (Helsingin Sanomat, Suomen Kuvalehti, Yle), maakunnallisessa (Karjalainen, Kainuun Sanomat ym.) ja paikallisessa (Ylä-Karjala) mediassa on ilmestynyt laajoja ja näyttäviä reportaaseja Valtimolle Rasimäen kylään perustetusta Omavaraopistosta. Myös tutkijat ja tutkimuksen rahoittajat näyttävät olevan kiinnostuneita Omavaraopistosta, sillä sekä Helsingin että Tampereen yliopistossa

---

¹ Puheenvuoro perustuu Maaseutututkijatapaamisessa Lappeenrannassa 26.8.2022 pidettyyn työryhmäalustukseen.

on käynnissä sitä koskevat tutkimushakkeet. Omavaraopiston sijaintikylä, Rasimäki, on ollut toisen valtimolaisen kylän Sivakan ohella kohta 50 vuotta Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen tutkimuskohde. Monitieteinen tutkimusryhmä on julkaissut näistä Pohjois-Karjalan, Kainuun ja Pohjois-Savon maakuntien nurkkauksessa sijaitsevasta kahdesta kylästä tutkimusraportit suunnilleen kymmenen vuoden välein, ensimmäisen vuonna 1973 ja viidennen vuonna 2016. Kuudes kenttätöväihe on tarkoitus aloittaa vuonna 2023.

Olen ollut mukana Sivakka–Rasimäki-tutkimusryhmässä vuodesta 1983 lähtien ja jututin ensimmäisen kerran omavaraopiston toista perustajaa Lasse Nordlundia vuoden 1993 kenttätöidemme yhteydessä. Pidin kuitenkin pitkään omavaraisen elämäntavan kokeilijoita kylän kokonaisuuden kannalta sen verran marginaalisena, että ensimmäisen kerran kirjoitin heistä vasta vuoden 2016 raportissamme *Kotona, kylässä, liikkeellä*. Arvioin seuraavassa aikaisempien kenttätökokemusteni ja päivitettyjen tietojen pohjalta Omavaraopiston asemaa Rasimäen kyläyhteisössä ja kylän kehityksessä. Voisiko opisto elävöittää koko kylää niin, että Rasimäellä olisi edessään uudenlainen elämä?

Rasimäen kylä

Maaseutua koskevaa suomalaista keskustelua ovat hallinneet yli puoli vuosisataa kielikuvat kylien kuolemasta ja maaseudun autioitumisesta. Tyhjenemiseen viittaavien käsitteiden viljelemisen sijaan ajankohtaisempaa olisi pohtia, minkälaisilla uudenlaisilla toiminnoilla ja merkityksillä maaseutu on parhaillaan täyttymässä. Vuoden 2016 kylätutkimusraportissamme nostan esiin kolme ilmiötä, jotka Rasimäen tapaisella syrjäisellä maaseudulla ovat voimistumassa. Niistä voidaan käyttää nimitystä supertuotanto, vapaa-ajan idylli ja omavarainen elämä. Nämä maaseudun eri puolet menevät reaali maailmassa osittain limittäin ja päällekkäin, osin niiden välillä on voimakkaita jännitteitä.

Rasimäki on sodan jälkeen keskelle metsää raivatulle peltoaukeamalle syntynyt asutuskylä, jonka asuttivat karjalaiset siirtolaiset. Aina 1970-luvulle saakka tilojen peltokoko oli suhteellisen tasainen, pääosin 7–15 hehtaaria. 1970-luvun maatalouden rakennemuutoksessa Rasimäellä tapahtui peltojen uusjako, kun osa tiloista luopui tuotannosta kokonaan, ja osa investoi uusiin navettoihin ja kasvatti peltomääränsä yli 15 hehtaarin. Tilojen peltoala on tämän jälkeenkin jatkuvasti kasvanut.

Viime vuosina osa kylän pelloista on siirtynyt yli 200 peltohehtaarin tiloille, joiden asuinrakennukset ja robottinavetat sijaitsevat kaukana itse kylästä. Supertuotannon tai paremminkin superkapitalismin piiriin kuuluva tuore tapahtuma on myös alueen yhteismetsän myynti ruotsalaiselle sijoitusyhtiölle. Sodan jälkeen perustettu yhteismetsä oli antanut asutus-tiloille vuosikymmeniä säännölliset metsätulot. Maa- ja metsätaloudessa tapahtuneet muutokset ovat ohentaneet perinteisten maaseutuelinkeinojen yhteyksiä kyläyhteisöön.

Vapaa-ajan idylli Rasimäen tapainen syrjäkylä on erityisesti kesäasukkaille ja muille maaseudulla vapaa-aikaansa viettävälle. Rasimäessä on vain muutama varta vasten lomakäyttöön rakennettu mökki, joten lomailijat tulevat useimmiten joko talvet tyhjillään oleville kotitiloilleen tai sukulaistaloihin. Kotiseutusidonnaiselle lomalaiselle tärkeää ovat tutut paikat sekä jatkuvuus ja pysyvyys. Jollekin karjalaisen siirtolaiskylän elävä ortodoksisuus on vahvistanut yhteisyyden tunnetta ja aktivoinut pitämään yhteyttä synnyinseudulle. Toisesta kylän nousukautena kukoistaneesta aatteesta, tuottajahenkisyydestä ja maalaisliittolaisuudesta, voi vielä kuulla kaikuja joidenkin isäntien puheissa. Nykyisin kyläyhteisön aktiivisuuden keskeisin ylläpitäjä on kylätoiminta, joka pitkään lamaanuksissa oltuaan heräsi runsas kymmenen vuotta sitten taas henkiin. Toiminnan vilkastumisessa tärkeässä roolissa ovat olleet myös muualla asuvat rasimäkeläiset ja kesäasukkaat. Kun Rasimäki vuonna 2013 valittiin Pohjois-Karjalan vuoden kyläksi, kuvasi kyläyhdistys kyläänsä 45 asukkaan kyläksi, jonka asukasluvu kesällä kaksinkertaistuu.

Omavaraisen elämäntavan kehittäjät

Supertuotantoon perustuvissa tulevaisuuden kuvissa maaseutu näytetään teollisena tuotantomaisemana ja vapaa-ajan idyllissä houkuttelevana ympäristönä ja virkistäytymispaikkana. Omavaraiset maaseutuvisiot perustuvat hajautettuihin rakenteisiin ja ulkopuolisista resursseista mahdollisimman vähän riippuvaisiin kotitalouksiin ja yhteisöihin, jotka pyrkivät kuluttamaan vähän ja tekemään tarvitsemansa hyödykkeet itse. Syrjäisellä maaseudulla on tilaa toteuttaa kestäviä ja ekologisia ihanteita sekä mahdollisuus elää ja toimia pienimuotoisesti ja yksinkertaisesti ilman suuria ja massiivisia rakenteita. Omavaraisuus ja itse pärjääminen eivät sinänsä ole mikään maaseudun uusi piirre vaan vanha perinne. Valtaosa maaseudulla asuvista hoitaa kasvimaataan, kerää metsästä

marjoja ja tekee polttopuita. Vaihtoehtoisen elämäntavan etsijöille omavaraisuudesta on tullut omaa elämäntapaa koskeva tietoisempi valinta, jonka varaan he rakentavat itselleen aitoja identiteettejä ja ehjiä elämäntarinoita.

Ensimmäinen Rasimäkeen muuttanut uudenlaisen elämäntavan kokeilija oli Lasse Nordlund, joka muutti kylään vuonna 1992. Saksassa suomalais-saksalaisessa perheessä varttunut nuorukainen oli työskennellyt Suomessa muutamia vuosia maatiloilla opetellen maanviljelyä sekä omavaraisuutta käytännössä ja teoriassa. Nordlund eli kylässä ensimmäiset runsaat kymmenen vuotta poikamiehenä ja kehitti hyvin omavaraisen elämäntavan. Lopulta hän käytti rahaa vain muutaman kymmenen euroa vuodessa. Hän viljeli kasviksia, keräsi paljon sieniä ja marjoja sekä kalasti lähilammella. Vaatteensa ja lähes kaikki työkalunsa hän teki itse. Omavaraisuus ei merkinnyt Nordlundille eristäytymistä vaan omantunnon vapautta ja taloudellista riippumattomuutta. Hän tuli hyvin toimeen kylälaisten kanssa, joita kiinnosti autioituneelle pientilalle muuttanut nuori mies, joka pyrki elämään omavaraisesti.

Viimeiset lähes 20 vuotta Nordlundin elämäntapaan ovat vaikuttaneet myös puoliso Maria Dorff ja lapset. Dorff tutustui Lasseen haastattellessaan häntä käsityöopettajan tutkintoon liittyviä opintojaan varten. Hän halusi tehdä tapaustutkimuksen omavaraistaloudessa elävästä ihmisestä, joka valmistaa itse lähes kaiken tarvitsemansa. Vaikka Dorff pyrkiikin elämään mahdollisimman luonnonmukaisesti, hänen suhteensa rahan talouteen ei ole ollut yhtä jyrkkä kuin puolisolllaan. Rasimäkeen muutettuaan hän teki jonkin verran opetustöitä ja perusti oman yrityksen, jonka nimissä valmisti käsin tehtyjä ja kirjottuja huopatossuja.

Pariskunnan elämä Rasimäessä jatkuu edelleen paljolti omavaraisena, mutta askeettisimpia ja puhdasoppisimpia muotoja on karsittu. Yhden yksineläjän projekti on muuttunut yhteisöllisempään suuntaan, ja Nordlund on tuonut yhdessä Dorffin kanssa kokemuksiaan ja ajatuksiaan enemmän myös muiden tietoon. Luentojen ja haastattelujen ohella he julkaisivat vuonna 2008 kirjan *Elämämme perusteista*, jossa esitellään omavaraisuuden käytäntöjä ja perustellaan kulutusyhteiskunnasta luopumisen välttämättömyyttä ekologisin ja filosofisin argumentein.

Omavaraopisto

Viimeisin vaihe Nordlundin ja Dorffin ulospäin suuntautumisessa on Omavaraopiston perustaminen. Monen suunnittelu- ja rakentamisvuoden jälkeen ensimmäinen omavaraisuuskurssi alkoi keväällä 2021, jolloin Rasimäelle rantautui 11 opiskelijaa. Keväällä 2022 alkaneella toisella kurssilla aloitti kymmenen henkilöä, minkä lisäksi jatkokurssilla jatkoi neljä edellisen vuoden opiskelijaa. Kurssilaiset ovat eri puolilta Suomea, ja heidän keski-ikänsä on noin 30 vuotta. Omavaraisuuskurssit kestävät kasvukauden ajan keväästä syksyyn, kaikkiaan siis noin puoli vuotta (www.omavaraopisto.fi). Kursseilla opetellaan kestävän kulttuurin mukaista kotitarveviljelyä, luonnontuotteiden keräilyä, säilöntää, perinteisiä käsitöitä, ekologista rakentamista sekä sosiaalisia taitoja. Omavaraopiston kurssit ovat Kainuun opiston alainen kansanopistolinja, joten opiskelijat voivat saada opintotukea. Käytännön toiminnasta vastaavat opiston perustajat ja pääopettajat Maria Dorff ja Lasse Nordlund. Opetus perustuu paljolti heidän omavaraista elämää koskeviin pitkäaikaisiin kokeiluihinsa ja kokemuksiinsa, jotka Omavaraopiston avulla saadaan koottua järjestelmälliseksi tiedoksi ja levitettyä laajempaan käyttöön.

Omavaraopiston ideointivaiheen paikallisia suhteita tarkasteltaessa on otettava huomioon myös laajempi vaihtoehtoisen elämäntavan etsijöiden joukko, joka oli kymmenkunta vuotta sitten vakiintunut Rasimäen ja sen naapurikylä Rumon alueelle. Kyse oli omissa taloissaan muutaman kilometrin päässä toisistaan asuvista ihmisistä, jotka muodostivat löyhän sosiaalisen verkoston. Vuonna 2010 he ostivat porukassa, mukana myös Dorff, Rumon vanhan koulun, jota remontoitiin joukolla. Omavaraopiston suunnittelun alkaessa hanke oli vielä nimeltään Rumon omavaraopisto, sillä opisto oli tarkoitus perustaa yhteisomistuksessa olleelle Rumon vanhalle koululle, jossa opiskelijat olisivat voineet myös asua. Suunnitelmat kuitenkin muuttuivat, ja Dorff ja Nordlund päättivät perustaa opistoalueen kuuden kilometrin päähän Rasimäelle oman asuinpaikkansa lähiympäristöön. Sijaintipaikan muutos herätti ristiriitoja, ja osa mukana olleista vetäytyi opistohankkeesta.

Omavaraopiston opiskelijoiden majoituspaikoksi on hankittu kolme tyhjillään olevaa taloa, joiden hankintaa on rahoitettu muun muassa joukkolainoituksella ja mesenaattikampanjalla. Kiinteistöjen ostosta, rakentamishankkeista ja talkoista on vastannut Omavaraopiston tukiyhdistykseksi vuonna 2017 perustettu Omavara ry. Yhdistyksen puheenjohtaja Maria Dorff on raportoinut sääntillisesti jäsenistölle kaksi kertaa vuodessa

opiston tapahtumista. Jäsenkirjeessä kerrotaan tarkoin rakennus- ja puutarhatöiden, talkoiden ja muiden käytännön askareiden etenemisestä, mutta myös rahoituksen hankkimisesta EU:n Leader-ohjelmasta, apurahahakemuksilla, joukkolainoituksilla ja mesenaattikampanjoilla. Oma-
varaopiston käynnistäminen näyttää kiinnittäneen rahatalouden rattaista pois pyrkineet omavaraeläjät lujasti rahahuoliin.

Omavaraopiston ympärille kehkeytyi jo perustamisvaiheessa muualla Suomessa asuvista muodostunut sosiaalinen verkosto, johon kuuluvia osallistui Rasimäellä järjestettyihin moninaiisiin talkoisiin. Kurssitoiminnan käynnistyttyä opiskelijat ovat näkyneet myös kylän elämässä ja laajemmin paikallisessa julkisuudessa. Paikallislehti Ylä-Karjalaa luki-
malla voi havaita heidän osallistuneen esimerkiksi Rasimäen kyläyhdistyksen tapahtumiin ja Valtimon kotiseutuyhdistyksen perinnemaalien keittotalkoisiin. Molemmilta jo päättäneiltä kurseilta on jäänyt kurssin jälkeen muutama oppilas ainakin jokin aika asumaan alueelle. Kun asukkaita on vähän, suhtautuvat vanhat asukkaat myönteisesti autio-
taloja käyttöönsä vuokranneisiin nuoriin ihmisiin, jotka elävöittävät paikkakuntaa. Kahden kurssin jälkeen on mahdotonta esittää luotettavaa arviota Omavaraopiston pitempiaikaisesta merkityksestä kyläyhteisölle ja lähialueelle, mutta mahdollisia kehityspolkuja voidaan hahmottaa muiden vastaavanlaisten koulutusohjelmien pohjalta.

Ruotsalainen esikuva

Suomessa ei järjestetä muualla samanlaista koulutusta kuin Omavaraopistossa. Lähin vastaavanlainen koulutusohjelma on Ruotsissa Taalainmaalla Orsan kunnassa Skattungbyn kylässä, jossa omavaraisuuskurssi on järjestetty Moran kansanopiston linjana jo vuodesta 1978 lähtien (www.morafolkhogskola.se/kurs/skattungekursen). Kurssin virallinen nimi on vuosien varrella vaihtunut; alkuvaiheen nimessä korostui luonnonvarojen suojeleminen, nykynimessä luomuviljely ja kestävä elämäntapa. Kurssi tunnetaan kuitenkin parhaiten nimellä Skattungekursen. Omavaraopiston perustajat kävivät omaa koulutusta suunnitellessaan tutustumismatkalla Skattungbyssä, mikä näkyy Valtimon kurssin rakenteessa ja toteutuksessa. Molempien kurssien alkaminen perustuu yksittäisten ihmisten aloitteellisuuteen ja aktiivisuuteen. Skattungbyn kurssin perustajan ja 25 vuotta kurssin johtajana toimineen Kåre Ohlssonin tausta on tosin akateemisenä. Hän väitteli tohtoriksi orgaanisen kemian

alalta, mutta keskittyi varhain ympäristöasioihin. Akateeminen tausta näkyy siinä, että hän on kirjoittanut Skattungbyn kurssin lähtökohdista ja alkuvuosista perusteellisen raportin *Att närma sig verkligheten* (1987), joka on julkaistu Göteborgin yliopiston julkaisusarjassa.

Kåre Ohlsson oli 1970-luvun alkuvuosina alkanut pohtia sellaisen koulutuksen järjestämistä, jossa opetettaisiin ihmisen selviytymisen perustaitoja, ruoan tuottamista, talon rakentamista, vaatteiden valmistamista ja niin edelleen. Hänen kirjoituksensa aiheesta herättivät kiinnostusta Skattungbyssä, jonne hän yhteydenottojen ja keskustelujen jälkeen alkoi valmistella omavaraisuuskursseja. Parin lyhyemmän kesäkurssin jälkeen aloitettiin koko vuoden kestävä kurssi vuonna 1978. Opiskelijoita kursseille on valittu vuosittain noin 20.

Ensimmäisistä kursseista lähtien on aina jokunen opiskelija jäänyt kurssin jälkeen kylään tai sen lähiympäristöön; toiset pysyvästi, toiset lyhyemmäksi aikaa. Melkein puolet nykyisistä kyläläisistä on kurssin entisiä oppilaita. Skattungby on elävä noin 320 asukkaan kylä, jossa toimii aktiivisia yhdistyksiä, kuten kylän kehittämissyhistys ja kulttuurisyhistys (www.skattungbyn.se). Kyläläiset ovat reagoineet kaupallisten ja julkisten palvelujen lakkauttamiseen perustamalla osuuskuntapohjalta kyläkaupan ja kyläkoulun. Asuntopulaan on vastattu ostamalla tyhjiksi jääneitä kiinteistöjä ja saneeraamalla niitä vuokra-asunnoiksi. Skattungbyssä on käytössä myös oma paikallisvaluutta. Kestävän elämäntavan kansanopistolinja on uudistanut ja monipuolistanut kylän asukasrakennetta ja elävöittänyt henkistä ilmapiiriä niin, että Skattungbyn supistumis- ja näivettymiskierre on saatu katkaistua ja suuntaa jopa muutettua.

* * *

Rasimäki on toki pienempi kylä kuin Skattungby, mutta voisiko Omavaraopisto elävöittää kylää ja paikkakuntaa vähän samalla tavalla? Rasimäen kehitykseen vaikuttaa ratkaisevasti omavaraisuuden suhde alueen muihin trendeihin, supertuotantoon ja vapaa-ajan idylliin. Suhdetta voisi yrittää analysoida lähtien liikkeelle teollistumisen historiasta ja soveltaen artikulaatioteoriaa, jonka mukaan maaseutuyhteisöt elivät kapitalismin leviämisvaiheessa vuosikymmeniä kahden tuotantotavan keskinäisen ”artikuloinnin” eli limittäin nivoutumisen varassa. Nämä kaksi limittyvää tuotantomuotoa olivat perinteinen omavaraisuus ja laajeneva kapitalismi. Muinoin väitöskirjassani *Metsätyö-pienviljelykylä*

(1989) esittämäni artikulaatioteoreettisen tulkinnan mukaan raaka-ainetta syrjäseudulta hankkimaan tullut metsäteollisuus pani omavaraiset pientilat palvelemaan omia tavoitteitaan. Pientilat huolehtivat metsätyöläisten toimeentulosta silloin, kun metsäteollisuus ei heitä tarvinnut. Sen vuoksi heille voitiin maksaa myös alhaista palkkaa.

Onko Rasimäellä nyt edessä pitkä ajanjakso, jolloin toisiinsa limittyvät laajeneva omavaraisuus, supertuotanto ja vapaa-ajan idylli? Rasimäellä ei ole enää yhtä selkeää toiminnallista perustaa, jollainen maatalous oli ennen. Kylässä asuu monenlaisia ihmisiä, jotka kiinnittyvät toisistaan poikkeavilla tavoilla alueen luontoon ja perinteisiin sekä myös ylipaikallisiin ajatusvirtoihin ja kehityssuuntiin. Omavaraisen elämäntavan etsijät ja löytäjät voivat olla yksi niistä voimistuvista puroista, joiden varassa uudenlainen, monimuotoinen kylä kehittyy. Myös vapaa-ajan viettäjät voivat innostua omavaraisuuteen liittyvistä opeista ja aktivoitua tuottamaan itse tarvitsemiaan tuotteita. Omavaraopiston kaltainen elämän- ja toimintatapojen uudistaja tuskin voi kuitenkaan kovin ratkaisevasti vaikuttaa paikallisen supertuotannon menettelytapoihin. Keskeinen kysymys paikallisyhteisön kannalta onkin, miten eri trendejä edustavat toimijat suhtautuvat toisiinsa ja tulevat keskenään toimeen. Parhaimmillaan Rasimäessäkin voi kehittyä samanlaista kylää elävöittävää yhteistyötä ja yhteisöllisyyttä kuin Skattungbyssä.